

МАРИН ЖЕЧЕВ
ИЗПОВЕД НА БОРЕЩИЯ СЕ
ЧОВЕК

chitanka.info

Никос Казандзакис принадлежи към онези писатели, чието творчество непрестанно печели от Времето. Изминаха малко повече от три десетилетия от смъртта му, а книгите му са преведени и издадени на почти всички езици в света, множат се и тези, които са му посветени. Страстен борец за правдини, Казандзакис е притежавал неспокоен и търсец дух, неизменно устремен към недостижимото. И наред със забележителните художествени достойнства на неговите произведения сигурно тъкмо този стремеж придава на творчеството му такъв широк обсег, такава популярност сред милиони читатели навред по Земята. Нещо повече: то става все по-актуално, в него хора от различни кълчета на планетата, на различна възраст и с различна социална принадлежност намират проблеми и теми, които ги вълнуват, храна за насищане на духовния си глад, нови хоризонти и простори. Наистина, всеки повреден прочит на произведение на Никос Казандзакис разкрива неподозирани дотогава дълбини, изненадва с неочаквани въпроси, които впрочем винаги са били за писателя по-важни от готовите отговори. Казандзакис отъждествявал Човека с търсеца личност, презряла съблазните и удобствата на делничното благополучие, устремена и извисена към труднодостижими върхове, но твърдо решена да ги изкачи и да хвърли оттам взор към други, още по-непристъпни. В една от първите си книги той формулира своето верую, което, малко изменено, е изписано и върху дървения кръст, издигащ се на хълма Мартиника в родния му град Ираклион, където е погребан през 1957 г., след като Църквата отказала да отреди място за тленните му останки в „осветена земя“:

*Не се надявам на нищо,
не се страхувам от нищо.
Свободен съм!*

„Последното изкушение“, което сега се издава за пръв път у нас, е роман, станал причина за отлъчването на големия писател от Църквата. Но той и преди това бил включван в списъка на отхвърлените от „законните владетели“ на човешката душа, у които предизвиквал негодувание и гняв със стремежа си към друг Бог — справедлив, разумен, човечен. Книгите му били анатемосани, но духът

му се извисил от пепелта на проклятието, гласът му надвил опитите да бъде заглушен. Романът нашумял в много страни на света, твърдят отказ на Казандзакис да преклони глава пред Догмата и Мракобесието му спечелил привърженици в много страни, подновена била кандидатурата му за Нобелова награда.^[1] Всъщност в „Последното изкушение“ са намерили своеобразно отражение доста моменти от нелекия, но възходящ жизнен и творчески път на писателя, етапите в духовното му развитие. Без съмнение радостен е фактът, че след трите му най-известни романа: „Христос отново разпнат“, „Капитан Михалис“ и „Алексис Зорбас“, както и подир „Змия и лилия“, едно от неговите ранни и много поетични произведения, българският читател получава сега и „Последното изкушение“, творба, оставила трайна следа във Времето, спорна и противоречива, но ярка и будеща дълбок размисъл.

Никос Казандзакис е роден през 1883 г. в град Ираклион на остров Крит, по онова време османско владение. От детските си години той диша въздух, нажежен с предвестие за буря. Крит, чието население за двата века османско робство се вдига на осем големи и на стотици по-малки въстания, не е спокоен никога. „Свобода или смърт“, този девиз, пламтящ по знамената на борбата, е ръководен принцип, идеен и житейски, на неговите жители. Бащата на бъдещия писател, човек с огромен физически и духовен заряд, посветил се на борбата за освобождение на острова, се превръща за него в герой, вдъхващ му едновременно страхопочитание и възторг. Тази борба, предавана от поколение на поколение като свещен завет, съдържащ се и в песните, в легендите, го възпитава като човек и личност, калява и формира характера му. Това нейно огромно значение за живота и делото му Казандзакис изтъква в забележителната си равносметка „Рапорт пред Ел Греко“^[2], издадена и у нас: „Но повече от училища и учители, по-дълбоко и от първите радости и страхове, които породил у мен картината на света, едно наистина изключително чувство оказало неизмеримо влияние върху живота ми: борбата между Крит и Турция.“

Казандзакис израства, изпълнен с готовност за саможертва, обзет от стремеж да се бори, и то на определена страна, за определена и велика идея, от желание да заеме мястото си в редиците на борците след своя дядо, след баща си. Преживяното в онези дни винаги му е

помагало да отличава и разбира хората, посветили съществуването си на голяма идея, на мисия.

Детството на този писател има много сходни черти с това на нашия Димитър Талев, също така израснал в семейна среда, изпълнена с възрожденски и борчески дух, с идеалите на националноосвободителната борба, За Казандзакис Крит (както Македония при Талев) е основното в неговата човешка и творческа съдба и от родната земя той черпи като от непресъхващ извор сили и упоритост. „Ако не можеш с пушка — казва баща му, когато при едно от поредните въстания са принудени да бягат от Крит, — трябва да помогнеш за освобождението с ума си.“ И умът е пушка. Затова едва ли е случаен фактът, че младежът завършва с блестящ успех средното си образование, получава специална грамота за своята надареност и застава, изпълнен с вълнение и очакване, пред вратите на широкия свят.

Правото сигурно не е най-привлекателната научна дисциплина за неговата неспокойна натура, но той не дръзва да се противопостави на баща си и в продължение на четири години е сред първенците студенти в Атинския университет. Подготвя и първата си творба — „Змия и лилия“, която, независимо от очевидното влияние на Д'Анунцио, разкрива трепетите на младия писател, свидетелствува за въпросите, които не дават покой на мисълта и въображението му. Той участва в няколко драматургични конкурса, единия от които печели.

Награда за отличното завършване на университета е пътуването до Франция и последвалата го аспирантура. През 1907 г. Никос Казандзакис стъпва в Париж, тогава истинска световна столица на идеите, на бляскавата мисъл и слово, на поезията и изкуството. Там той се запознава с идеите на Ницше, които, го увличат („Обичах го заради въпросите, които задава, те са интересни. Не Заради отговорите, невинаги добри. Въпросите са тези, които най-много ме интересуват.“), слуша в Колеж дьо Франс лекции на Бергсон, от когото заимствува тезата за „предопределеността“ на човека, много характерна за по-сетнешните му изяви. В редица свои произведения Казандзакис изгражда героите и техните конфликти по традиционната за античността схема, т.е. като предварително обусловени, като предопределени от бога и съдбата.

Чете много, поддава се на различни влияния. Стреми се да види света и човека от висините, достигнати от великите мислители и творци. Запознава се задълбочено с Данте, а по-късно и превежда неговата „Божествена комедия“, навлиза в идеите на будизма, търси импулси у Клодел, Уитман, Шопенхауер, Достоевски, Толстой, Гюте, Маркс, Франциск Асизки, чиито трудове и творби чете най-често безразборно, без някаква предварително изготвена система.

Първата световна война и Великата октомврийска социалистическа революция го разтърсват с убеждението, че постарому вече не може нито да се живее, нито да се пише, събуждат у него борческия дух, желанието да се посвети на битката за свобода, за разкрепостяване на човека. Лута се, търси, страда заедно със страдащите хора, терзае се от мисли за неясното бъдеще на човечеството, на света, посещава Съветския съюз. Попаднал в кръга на комунисти от различни страни в Берлин през 1921–1923 г., той сериозно се захваща с изучаване на Маркс, с идеите на Ленин, които го завладяват. За това допринася и запознанството му с Роза Люксембург, с Карл Либкнехт, а нестихващият копнеж на Казандзакис по новото, още неизвестното, одухотвореното личи с особена сила в неговата поема „Одисея“, произведение, което писал над тринадесет години и което преработвал десетки пъти. Тази поема е своеобразно чистилище, през което писателят трябвало да премине, за да достигне един по-реален творчески свят. В нея се таи страшна изповед, а действителното и фантастичното, истинското и измисленото са сплетени по сложен и необичаен начин. Неуморен странник, у когото кипи кръвта на Одисей, авторът ни води през страни и идеи, алегорично ни разкрива историята на света от периода между двете световни войни. „Одисея“ е забележителна творба, все още недостатъчно проучена от познавачите и изследователите на творчеството на Казандзакис. Състои се от 33 333 стиха, а в някои от вариантите си достигала 42 000. Нейните герои са прокълнати и осъдени — без вяра, без закон и още преди да настъпи смъртта им, носят нейния печат. Оставени да живеят, те всъщност са оставени да загинат.

Писателят пътува почти без прекъсване: Съветския съюз, Франция, Испания, Япония, Китай, Англия... Завижда само на онези, които са видели повече страни и неща от него. На един въпрос, кое му е оказало най-голямо влияние, отговаря без двоумение „Сънищата и

пътуванията!“. Автор е на интересни пътеписи, чрез които сякаш е навлизал в тайните на художествената проза, школувайки се, преди да пристъпи към създаване на своите знаменити романи.

Пил от много извори, Казандзакис се завръща помъдриял към своята Итака — родната му Гърция изпъква пред него с цялата си свежест и прелест, той ще ѝ се отдаде, изпълнен с обновени възможности и много знания. Вдъхновен от нея, той създава и романи, които му отреждат най-видно място в гръцката, а и в световната литература: „Алексис Зорбас“, „Христос отново разпнат“, „Капитан Михалис“, „Последното изкушение“, „Бедният от Асизи“, „Рапорт пред Ел Греко“. Борбата на неговия народ против фашизма, жестоките му страдания го тласкат да разкрие онова, което и през годините на скиталчество е било дълбоко съхранено в сърцето му: любовта към човека и вярата в неговите добродетели, убеждението, че истинските качества на индивида, на нацията се проявяват в изключителни ситуации, в моменти на най-тежки изпитания.

Много са перипетиите в житейския път на Никос Казандзакис. Прокуден от родината си, той я напуска за няколко месеца през 1947 г., ала не ще се завърне в нея жив. Забранявани в Гърция, неговите книги излизат най-напред в чужди страни, но гръцкият народ го обича и тачи, а когато писателят умира през 1957 г. във Фрайбург, той вече е известен из целия свят.

Образът на Христос неслучайно често привлича вниманието на Казандзакис. Той е централен и в романа „Последното изкушение“. Но това не е евангелският Христос, а обикновен, дълбоко страдащ и неуверен в силите и ролята си човек, чиято истинска стойност е символна, както неведнъж е изтъквал авторът на „Последното изкушение“. Преминал всички стадии на „борещия се човек“, негов възвишен прототип, този герой изразява мъчителните търсения и противоречия на самия писател, посочил по повод на „Последното изкушение“: „Тази книга е изповед на борещия се човек. Чрез нея изпълних дълга си, дълг на човек, който много се е борил, много е бил огорчаван и много се е надявал.“

Независимо от отдалечеността на времето, в което е съсредоточено действието на този роман, читателят днес неминуемо ще открие в него черти от това, в което живее. „От миналото вземам само формата — заявява впрочем самият писател. — Но обичам

единствено съвременния живот. Аз съм критянин, който тачи преданията, за да ги надживее.“

„Последното изкушение“ привидно следва познатия ни от Новия завет път на Христос и ни поднася известни събития и случки около тази легендарна фигура. С това обаче близостта между романа и Библията се изчерпва, защото трагедията на героя е разкрита в произведението на Казандзакис по свършено нов начин — чрез вълнуващо разгръщане на темата за човека, приел в решителен момент да стане изкупителна жертва, за да помогне на останалите. Ала как? В „Последното изкушение“ долавяме отзвук от личните терзания и съмнения на писателя, съзираме жалоните по изминатия от него път на духовно съзряване и извисяване. „Месия е народът, аз, ти, всички ние, достатъчно е да грабнем оръжието“, разсъждава Юда, който не може да се примири с пасивността и безволието на нерешителния и слаб Исус. Не в смирението, а в борбата вижда Казандзакис спасение за човечеството и неслучайно съратник на Исус става именно Юда, докато останалите му ученици се оказват дребни хорица, страхливци, обзети от желание да влязат в царството небесно без никакъв риск за себе си. Те не са в състояние да разберат истинската трагедия на Учителя и затова Исус поверява на Юда тежката задача: да го предаде, за да подготви избавлението...

Основната идея на Казандзакис е изразена отчетливо в този роман, неслучайно настроил Църквата и нейните служители срещу неговия автор. Блажено и сладко е изкушението, надвиснало над мъченика Исус в последния миг на живота му: той се вижда като обикновен човек, обкръжен с уютата на семейството и близките, спокоен и заслонен от бурите на живота, от драматичните и гибелни борби. Ала това изкушение не надвива героя на Казандзакис и той с облекчение отърсва душата си от него: не, не е отстъпил, не е изменил на своята мисия, не е слязъл от Кръста на страданието и борбата. Предстои му да възкръсне, безсмъртен, както е безсмъртна вярата, както е безсмъртна идеята за свобода, равенство и братство...

„Последното изкушение“ ни дава възможност да вникнем и в личната драма на един голям творец, и в драматизма на епохата, в която той е живял и която е пресъздавал. Връзката между писател и време е неразривна и тук, както впрочем във всяко произведение на Никос Казандзакис, син на Гърция, гражданин на света.

- [1] Той обаче така и не бил удостоен с нея. — Б.р. ↑
- [2] От ДИ „Народна култура“ през 1984 г. — Б.р. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.